

ÖLÜMÜNÜN 50. YIL DÖNÜMÜNDE YUSUF ZİYA ORTAÇ ÜZERİNE...

Nevzat GÖZAYDIN

Cumhuriyet Dönemi içinde yaşadıklarını sürdürüp edebiyat tarihimize “Beş Hececiler” topluluğu olarak ünlenen şair ve yazarlar arasında bulunan Yusuf Ziya Ortaç hakkında daha önceleri de dergimizde iki yazı hazırlamıştım.¹ Kendisi hakkında biyografik bilgilerde ve eserleri konusunda da bu güne kadar sürüp gelen bazı yanlışlar konusunun artık düzeltilme vakti geldiğine inandığım için, bu yazıyı da kaleme alma mecburiyeti hâsıl oldu.

Türk yazar ve şairlerini tanıtan ve bir el kitabı niteliğinde olan *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* (Behçet Necatigil, eklerle 22. basım, Varlık yayınları, İstanbul 2004) başta olmak üzere farklı yanlış bilgilere yer verilmiştir. Bunları aşağıda belirtirken bazı gerekçeleri de açıkça gösteriyorum.

Yusuf Ziya Ortaç'ın içinde bulunduğu edebî grupta, şair olarak ne kadar başarılı olduğuna dair değişik fikirler ileri sürülmüştür çeşitli ansiklopedilerde veya onu tanıtan kitaplarda... Burada bir örnek verebilme adına şu iki görüşü alt alta aktarıyorum:

“Yusuf Ziya, canlı halk dilinin, zarif İstanbul Türkçesinin en güzel örneklerini verdi. ... Beş Hececiler içinde yer alan Ortaç, sade, ahenkli, fakat derinliği olmayan şiirlerle yetindi. Şair olarak tanınmakla beraber onun fıkracılığı, mizahî yazıları, daha tesirli ve tutarlıdır.”²

“Yusuf Ziya Ortaç, ...Seyranı, Nedim, Halk Edebiyatı Antolojisi gibi bir aralık neşrettiği eserlerinden başka son zamanlarda çıkan ‘Sebilci’, ‘Öyle Bir Günde’, ‘Eski Ev’ gibi mazideki içtimaî hayatımızdan mevzuunu aldığı

1 bk. Nevzat Gözaydın, “Ölümünün 20. Yılında Yusuf Ziya Ortaç'tan Mektuplar”, *Türk Dili*, S. 423, Mart 1987, s.167-172.

2 bk. Nevzat Gözaydın, “Yusuf Ziya Ortaç- Hayatı ve Eserleri”, *Türk Dili*, S. 477, Eylül 1991, s. 228-231.

*mütekamil şiirleriyle de Yusuf Ziya Ortaç'ın çok bariz olan mizahî faaliyetinin hariminde sanatkâr ve içli kalbinin hâlâ genç derebanı duyulmaktadır.*³

Görüldüğü gibi onun asıl edebî gücünün şiirde değil, mizah alanında olduğu açıkça vurgulanmaktadır. Bunun en önemli kanıtı da yıllarca yayımlandığı mizah dergisi *Akbaba* olmuştur. Ancak hem şiir kitapları hem romanları hem de piyesleri ile hatıra kitapları da bulunmaktadır. Bütün bunları Selçuk Çıkla başarılı bir eserde göstermiştir.⁴

Ankara Atatürk Lisesi öğrencisi iken edebiyat derslerine olan ilgimi pekiştiren hocalarım arasında bulunan Şükrü Elçin, Cahit Okurer, Fevziye Abdullah Tansel, Şeref Tarlan ile Hicran Aktürk'ten aldığım destekle ben de edebiyat öğretmeni olmayı kafama koymuştum. (Niçin beş hoca sorusuna kısaca haylaz bir öğrenci olarak sene yitirdiğimi cevap olarak verebilirim çekinmeden...) Yıllar yılları kovalamış ve sonunda A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne kaydımı yaptırabilmişim. O yıllarda (1958/59) sınav yoktu ve bizler istediğimiz fakülteye (tıp ile İTÜ hariç) kaydımızı rahatça yaptırabiliyorduk.

1960 yılının ünlü ihtilali olunca fakültede yönetim içinde birtakım dalgalanmalar olmuş, bölüm başkanları değişmiş, bazı hocaların görevlerine de son verilmişti. Hasan Eren Hoca 147'likler arasında olduğundan bölümden ayrılmak zorunda kalmıştı. O yıl ara sınavlarımı verip tez yapmak üzere hoca aradığımda, Yeni Türk Edebiyatı kürsüsündeki hocalarımızdan Prof. Kenan Akyüz'e başvurmuştum. Kendisi, o aralar Dün-Bugün yayınlarından olan ve Tanzimat sonrası metinleri ihtiva eden cep kitabı boyutlarındaki kitapların Rüzgarlı Sokak'ın başındaki matbaadan alıp öğrencilere satmamı ve toplanan parayı da matbaadaki Haldun Bey'e teslim etmemi istemişti. Bu görev dolayısıyla odasına sık sık girip çıkar, gereken kitapları oradan alır, öğrencilere verirdim. O yıllarda bölümümüzün toplam mevcudu da zaten 40-50'yi geçmezdi. Bu görev -benim için- bir yakınlık duymama vesile olmuştu. Bu yakınlığa da güvenerek mezuniyet tezimi onun gözetiminde yapmak istemişim.

Ankara doğumlu olduğumdan çocukluğumun geçtiği ve ilk-ortaöğrenimim sırasında sıkça dergi, kitap, ansiklopedi okumaya çalıştığım o günkü Halk Evi (bugünkü Etnografya Müzesi yanındaki Resim ve Heykel Müzesi) kütüphanesinde her hafta dört gözle beklediğim *Akbaba*'nın sahibi,

3 *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2007, s. 55.

4 Mehmet Behçet Yazar, *Edebiyatçılar Âlemi- Edebiyatımızın Unutulan Sımaları*, haz. Mustafa Everdi, 21. Yüzyıl Yayınları, No; 10, Ankara 1999, s. 320.

Beş Hececilerden Yusuf Ziya Ortaç hakkında bir tez yapmayı hocama teklif etmiştim. Akyüz Hoca da onun şiirlerinin bir tez olmasını kabul etmiş, hatta yazar/şair hayatta olduğundan İstanbul'a gidip kendisiyle görüşmemin de iyi olacağını belirtmişti.

Yusuf Ziya Ortaç'ın haftalık *Akbaba* dergisindeki yazılarını zaten okuyordum ama şiirlerinden hiçbir şey bilmiyordum. Kızılay'da Kumrular Sokak'taki Millî Kütüphanede bulunan şiir kitaplarını ödünç olarak almaya, okuyup işlemeye ve yorumlama için notlar tutmaya başladım. Onun biyografisini yazan kitaplardan da hayatı ve eserleri hakkında bilgiler topluyordum. Arada bir de kendisine mektuplar yazıp cevabını bulamadığım soruları gönderiyordum. Yazdıklarına biraz geç de olsa düzenli cevaplar veriyordu. Bu mektupları yıllar sonra *Türk Dili* dergimizde ilgilenenlerin istifadesine sunmuştum ("Ölümünün 20. Yılında: Yusuf Ziya Ortaç'tan Mektuplar", S. 423, Mart 1987, s. 167- 172). Araştırma ve taramalarım bir hayli ilerledikten sonra yaz tatili de başlamıştı. İstanbul'a gitmeden önce Ortaç'a bir mektup yazmış ve kendisini *Akbaba*'da ziyaret etmek istediğimi belirtmiştim.

Sıcak bir yaz günü İstanbul'da Divanyolu'ndaki *Akbaba* yönetim binasında kendisini ziyaret etme fırsatını buldum. Beni güler yüzle samimi bir şekilde, odasında, ayağa kalkıp yanıma kadar gelerek "Hoş geldin, delikanlı!" diyerek karşıladı ve karşısındaki geniş, maroken koltuğa buyur etti. Çantamdan çıkardığım notlarımı tek tek kendisine gösterdim, onlarla ilgili sorular sordum. Cevapları kısa kısa yazdım. O zamanlar elimizde ses kayıt cihazına benzer bir şey yoktu. Kısa notlarımı, dayımın evine dönünce aklımda kaldığı kadar genişlettim. Konuşmamız bir saatten fazla sürdü. Sonra beni Büyükkada'ya Anadolu Kulübü'ne davet etti. Bir hafta sonra öğle yemeğine davetliydim. O gün erkenden Büyükkada'ya geçtim, adayı şöyle bir dolaştım, sahilde oturup çay içtikten sonra tam vaktinde Anadolu Kulübü'ne gittim. Kapı önündeki görevliye adım verildiği için hiç bekletilmeden hemen içeri girdim. Orada Ortaç, hanımı ve kızı beni bekliyorlardı. Çok güzel bir mekândı. O güne kadar gördüğüm Ankara Palas'tan sonraki en muhteşem binaydı. Böyle bir mekânda yemek yeme şansım olmadığı için, herhangi bir pot kırmamak amacıyla çok dikkatli ve yavaş yemek yedim. Yemekten sonra kahvelerimizi içmek için daha rahat koltuklara geçtik. Tezimme ilgili olarak kendi özel ve edebî hayatını ilgilendiren bazı açıklamalarda da bulundu ve ben bunları da kısa kısa notlarla kaydettim. Nihayet saat 16 sularında da izin isteyip Büyükkadadan ayrıldım, eve döndüm.

Yusuf Ziya Ortaç'ın bu iki görüşmemizde bende bıraktığı intiba şuydu: Çok sık giyinen, kendisine yakışan giysileri seçen (biraz fazlaca kiloluydu ve hep yelekliydi), tertemiz ve akıcı bir dil kullanan, samimi ve alçak gönüllü bir tutum içinde çevresindekileri de mutlu etmeye niyetli tam bir İstanbul beyefendisi... Böyle bir yazar/şairi mezuniyet tezi olarak seçtiğim için gerçekten seviniyordum.

İstanbul'daki akrabalarımın yanında biraz daha kalıp tatil de yaptıktan sonra Ankara'ya döndüm. Ancak dönmeden önce, İstanbul Göztepe'de güzel bir villayı yazlık olarak kiralayan Kenan Akyüz Hoca'mı da bir ara ziyaret etmiştim. Ona, daha oradayken ilk görüşmemizde tuttuğum notlarımı da göstermiştim. İkinci görüşmemizden ancak Ankara'ya geldikten sonra haberi oldu ve memnun oldu. Tezin müsveddelerinden oluşan daktilo edilmiş sayfalarını bölüm bölüm kendisine veriyor ve bir süre sonra çeşitli yerleri soru işaretleri ile dolu olarak geri alıyordum. Tekrar Millî Kütüphane, tekrar daktilo ettirme derken nihayet Kenan Hoca'mdan onay çıktı ve "Tamam artık, bunu ciltlet ve dekanlığa ver bakalım." dedi.

"Şiirleri ile Yusuf Ziya Ortaç, AÜ/DTCF-Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi, Ankara 1963" başlığını taşıyan tezin son bölümünde, eserlerinin bibliyografik künyelerinin toparlanması işine sıra gelince Millî Kütüphanedeki yazar adlarına ayrılan kartotekste (eski harfli metinler dâhil) soyadı bulunmayan ve Yusuf Ziya adına ne kadar fiş varsa hiçbirini atlamadan notlarımın arasına almıştım. Bunları da son bölümün içine yerleştirdim ve tezi ciltlettirip dekanlığa teslim ettim. Hemen sonra da yazılı ve sözlü sınavlarımı verip mezun oldum. Kısa bir süre sonra yeni açılan Alanya Lisesinde edebiyat öğretmenliğine tayin edildim. Orada (o yıl, 1963, turistik bir yer değildi) sekiz aylık yoğun bir çalışma (şiir günleri, müsamereler, Cevat Fehmi Başkut'un Göç piyesini öğrencilerimle birlikte oynama, köy gezileri vb.) yaptıktan sonra da 1416 sayılı kanuna göre, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından açılan yurt dışına "Folklor-Halk Bilimi" doktorasına başlamak üzere Şubat 1964'te Almanya'ya gönderildim.

Mezuniyet sonrasında fakülteye teslim ettiğim tezimi bir daha görmek ve bazı noktaları düzeltmek kısmet olmadı, bu yoğun gelgitlerden ötürü... Asıl düzeltilmesi gereken bölüm, öylece yanlışlarla dolu olarak tezimin sayfalarında kalmıştı. Neydi o bölüm? Eserleri arasında fişlerdeki Yusuf Ziya adına kayıtlı olanlar (burada ilk kez açıklıyorum!) şunlardı:

- Dinimiz, Sınıf: 3, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1930, 94 s.
- Dinimiz, " : 4, " ", " " , 104 s.
- Dinimiz, " : 5, " ", " " 1929, 114 s.
- İslam Dini, Orta Mektep, Sınıf: 2, Ay basımevi, İstanbul 1930, 85 s.

Tezimin ciltlenmiş bir nüshasını da Yusuf Z. Ortaç'a yollamıştım. Ancak önceleri Alanya, sonra Almanya yolculukları ve yoğun dersler ile sınavlar yüzünden Türkiye'ye de iki yıl kadar dönememiştim. İstanbul'dan trenle Münih'e hareket etmeden birkaç gün önce Ortaç'a veda ziyareti için uğramıştım. Yine *Akbaba* yönetim binasındaki odasına girdikten sonra biraz sohbet ettik. Sonra yarı ciddi yarı sevecen bir tavırla şunları söylemişti:

"Nevzat Bey, tezin iyi, güzel olmuş. Düşüncelerine de teşekkür ederim. Eline sağlık. Ama bir hususu da belirtmek istiyorum... Bak delikanlı, ben hayatımda hiçbir zaman okullar için İslam dini ile ilgili ders kitapları yazmadım." deyince kıpkırmızı oldum. Teze o bilgilerin nasıl girdiğini kısaca anlattım, özür diledim. Ortaç da *"Bu gösterdiğin eserler zannımca adaşım Yusuf Ziya Yörükana'ya ait olsa gerekir. Onun ilahiyatçı olduğunu biliyorum. Neyse Ankara'ya dönünce tezinden o kısımları çıkarırsın artık!..."* deyiverdi. İşte böylece bu yanlış bilgilerle olan bölüm tezimde aynen kaldı... Kaldı ama sonrası daha da can acıtıcı...

Kültür ve Turizm Bakanlığının yayına hazırlattığı *Türk Büyükleri Dizisi* olarak birçok kitap yayımladı idi. Bunların 11 numaralısını da Mehmet Önal adındaki zat "Yusuf Ziya Ortaç-Hayati ve Eserleri" başlığıyla o dizide yayımlatabilmiş (Ankara 1986, 186 s.). Bu kitabın iki ayrı yerinde (s. 67 ve s. 155) mezuniyet tezimde bulunan yukarıdaki yanlış bölümü aynen aktarmış olan Mehmet Önal'ın, önce fakülte'deki tezimi görmüş ve oradan aynen kopya etmiş olduğuna dair bir düşünce aklıma geldi. Sonradan Ortaç konusunda başarılı bir çalışma yapan Selçuk Çıkla'nın kitabındaki bibliyografyadan başka bir zatın, Hüseyin Tuncer'in, aynı yanlış aktarmakta beis görmediğini anladım. *"Beş Hececiler, Akademi Kitapevi, İzmir 1994"* başlıklı kitaptan çok önceleri *Yeni Yayınlar Dergisi* içinde (Haziran 1968, s. 203-204) bu yanlışımı aynen aktarmış... Selçuk Çıkla, bu hususu kitabınının 147. sayfasında açıkça göstermiştir. Ancak tezim 1963 yılına ait olduğundan ilk intihalcinin 1968 yılındaki yazısıyla H.Tuncer olduğu, ondan da Mehmet Önal'ın herhangi bir kontrole gerek görmeden aktardığı düşüncesine vardım. Hüseyin Tuncer, İzmir'deki kitabında niye aynı yanlış sürdürmüştür? Oysaki *Türk Dili* dergimizin Eylül 1991 (S. 477) sayısında M. Önal'ın kitabınının eleştirisini de

yapmıştım. Bazı yanlışları da düzeltme fırsatını bulmuştum. Velhasıl tezimde yaptığım bu büyük yanlış düzeltmeye fırsat bulamadan arka arkaya iki araştırmacı (!) tezimden yararlanmış, yazı ve kitaplarında cümle âleme bunu yaymışlardır...

Bu yanlışları güzel kitabında açıklayan Selçuk Çıklâ'nın da sırası gelmişken bir yanlışını düzeltiyim. Kitabın 149. sayfasında "Yusuf Ziya ilk önce Vefa İdadisi'nde değil, Alyans İsrailit mektebinde dört yıl okumuş, ardından Vefa İdadisi'ne başlamıştır, yani orta tahsilini Vefa İdadisi'nde tamamlamıştır." sözleri de yanıltıcıdır. Düzeltilmeye muhtaçtır. Şöyle ki Yusuf Ziya Ortaç'ın bana yazdığı mektupların birinde (3 Haziran 1961) şöyle diyor:

"... Orada dört yıl Fransızca okudum. Sonra imtihanla Vefa İdadisi'ne girdim. ... Vefa İdadisi'ni son sınıfta bıraktım. Bitirmek kısmet olmadı. Ama, iki yıl sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat fakültesinde Edebiyat öğretmenliği imtihanına girdim ve benimle beraber imtihana giren sekiz kişi arasında tek kazanan oldum. Yirmi yaşında İzmit Sultanisi Edebiyat öğretmeniydim." (Türk Dili, S. 423, Mart 1987, s. 168-169). Sayın Çıklâ'nın kitabının yeni baskısında bu yanlış da düzeltereğini sanıyorum (Şair, Mizah Yazarı, Gazeteci Yusuf Ziya Ortaç, Kitabevi Yayınları, Monografi dizisi, No: 419, İstanbul 2010, 326 s.)

Yukarıdaki yanlışlarla dolu kitapları kaynak olarak kabul eden, araştırıp incelemeyen aynı yanlışları tekrar eden başka önemli bir el kitabı niteliğindeki ansiklopedide şunları görüyoruz: Yusuf Ziya Ortaç maddesindeki (eserleri) bölümünde, "Dinimiz (3 kitap, İstanbul 1929-1930) ve İslam Dini (İstanbul 1930)" ve bu ansiklopedi Atatürk Kültür Merkezi'nin yayını: "Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, C. 7, s. 56/ Proje başkanı: Sadık K. Tural, haz. Hüseyin Ağca-Müjgan Cunbur." Bu kadar önem taşıyan bir ansiklopedideki yanlış kaleme alan da M. Cunbur olmuş... Proje yenilenerek ikinci baskı yapılamayacağına göre bu yanlış bilgi, ansiklopediyi kaynak olarak kullananların da yanlışına yol açacaktır.

Yusuf Ziya Ortaç hakkında yapılan yanlışların artık son bulmasını temenni ederken onun dördüncü evladı olarak kabul ettiği Akbaba'nın, 1967 yılında ölümünden sonra da oğlu Ergin Ortaç tarafından on yıl kadar çıkarılması Ortaç'a bir vefa borcu olarak da nitelendirilebilir. O yılların yayın hayatı içinde başka mizah dergilerinin yayımlanması, kâğıt bulma ve Türkiye çapında dağıtım sıkıntıları, asıl yazar kadrosundaki önemli isimlerin dergiden ayrılıp başka dergilere geçmesi yüzünden devamlı tiraj yitirme-

si sonucunda *Akbaba* yayın faaliyetini istemeyerek de olsa bitirme zorunda kalmıştır.

Ancak Ortaç'ın ölümünden sonraki *Akbaba*, büyük ustasını, hamisini, kurucusunu hiç unutmamış; onun çizdiği yolda karınca kararınca da olsa yürümesini bilmiştir. En azından ölüm tarihlerine denk gelen sayılarda Ortaç; yazar ve şair kadrosu tarafından saygıyla, hasretle aranmıştır. Söz gelimi ölümünden iki yıl sonraki *Akbaba*'nın Mart 1969 sayısında (Yıl: 47, Cilt: 16, Sayı: 12) derginin yazı kadrosunun emektarlarından Selahattin Kutlu, birinci sayfada aşağıdaki şiirle onu bir kez daha anmıştır:

Kurucumuzu Anıyoruz

*AKBABA yuvasının atılırken temeli
Harcını yağurmuştu Yusuf Ziya'nın eli.
Eserini kendisiydi, mimarı mühendisi
Malzeme diye seçti mükemmeli, güzeli.*

*Heyecanı, göz nuru, kafa gücü birleşti;
Bir nesle umut verdi, yetiştirdi bir nesil.
İlk gençliğini dahi vakfetti sanatına
Eserini gördükçe ondan buldu teselli.*

*Büyük, küçük herkeste yaratırdı hayranlık,
Karakteri, kalemi, nüktesi, tatlı dili.
Yorgunluktan yılmadı, meskeneti sevmedi,
“Gurur değildir, derdi, başarının bedeli.”*

*Gerçek mizah türünde, sanatta pirimizdi,
Bir AKBABA Okulu yaratmaktı emeli.
Rakipler çekilince sahnedeki birer birer
Kendi kendisi ile yarıştırdı temelli.*

*Bir çağın tarihini yansıtır (BİZİM YOKUŞ)
Zirveye ermek için aştı birçok engeli.
İki yıl önce ORTAÇ ayrıldı aramızdan,
Her müşkülü yenerken, yenemedi eceli.*

*Eseri yaşayacak ebediyete kadar,
Tanrının çağrısına kul nasıl direnmeli?*

*Üstadı bugün tekrar rahmatla anıyoruz;
Ruhunu serinletsin her an mağfiret yeli!*

Yusuf Ziya Ortaç, zaman zaman ölüm konusunu da şiirlerinde işlemiştir. Ancak o, ölüme bile renkli dünyanın güzellikleriyle bakmasını da bilmiştir:

*“Bulsam, bir sihirli anahtar bulsam,
Açsam göğün mavi kapılarını.
Bulsam, bir sihirli anahtar bulsam
Toprak kilidini açsam dünyanın,
Çözsem düğüm düğüm muammasını
Ölüm denen sonsuz, büyük rüyanın!”*

İnsanoğlunun kaçınılmaz sonu olan toprağa karışmak olan kaderi için şairimiz kendisinden de örnekler vermiştir:

*“Kavuşmak bir gün toprağa, / Bir bahar cümbüşü olmak.
Benden bir zerre her çiçek / Benim gözlerim şu böcek,
Çiftçiler her yaz biçecek / Saçlarımı orak orak.
Bir gün basacak beni de / Göğsüne bu anne toprak.
Görecekler ellerimi / Bir çınarda yaprak yaprak...”*